

Α΄ ΦΑΣΗ

Η Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου περιλαμβάνει τους νομούς Κυκλάδων και Δωδεκανήσου. Κύριο χαρακτηριστικό της είναι η πολυνησία, δηλαδή η πολυδιάσπαση του χώρου σε νησιά, η οποία αφενός της προσδίδει μοναδικότητα και αφετέρου δημιουργεί αυξημένες μεταφορικές ανάγκες για τη σύνδεση των νησιών μεταξύ τους και με την υπόλοιπη χώρα, με σαφείς αρνητικές επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα της Περιφέρειας.

Κατά την τελευταία δεκαετία η Περιφέρεια παρουσιάζει σημαντική πληθυσμιακή αύξηση, συνδεδεμένη άμεσα με την αντικατάσταση των παραδοσιακών δραστηριοτήτων από τουριστικές. Το κατά κεφαλήν Α.Ε.Π. στην Περιφέρεια είναι το υψηλότερο της χώρας, ενώ ιδιαίτερα χαμηλή εμφανίζεται η ανεργία. Πάντως, η ευημερία δεν κατανέμεται ισόρροπα μεταξύ περισσότερων νησιών, αλλά προκύπτει ως αποτέλεσμα των επιδόσεων λίγων νησιών.

Με δεδομένη την ιδιομορφία της Περιφέρειας και με σκοπό την καλύτερη ανάλυση των χωροταξικών χαρακτηριστικών της, έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί πολλαπλά κριτήρια¹ για την κατάταξη των νησιών σε τρεις βασικές κατηγορίες /ομάδες, που είναι:

1. Ομάδα Ι: Νησιά, με σχετικά μικρή γεωγραφική έκταση, τα οποία αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα ανάπτυξης, πολλά εκ των οποίων χαρακτηρίζονται από συνεχή μείωση πληθυσμού, σοβαρές ελλείψεις σε υποδομές, ελάχιστο βαθμό αξιοποίησης των πόρων τους ή περιορισμένους (ποσοτικά και ποιοτικά) πόρους και αισθητή γεωγραφική απομόνωση.
2. Ομάδα ΙΙ: Νησιά που αναπτύσσονται τουριστικά ενώ παράλληλα διαθέτουν και άλλες παραγωγικές δραστηριότητες και εκμεταλλεύσιμους πόρους. Σε αυτά η έμφαση πρέπει να δοθεί σε δράσεις που σκοπό έχουν την αντιμετώπιση των συγκρούσεων μεταξύ των δραστηριοτήτων και την αποτροπή

---

¹ - ΥΠΕΘΟ, ENVIPLAN Γ. Θ. Τσεκούρας & Συν/τες, (1992-2001), Εκθέσεις Αξιολόγησης Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Νοτίου Αιγαίου Α' και Β' ΚΠΣ.

- ΥΠΕΧΩΔΕ, ENVIPLAN Γ. Θ. Τσεκούρας & Συν/τες (1999), Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, Αθήνα.

της εξάρτησής τους από τη μονόπλευρη τουριστική ανάπτυξη.

3. Ομάδα III: Νησιά με σημαντική τουριστική δραστηριότητα όχι μόνο σε Περιφερειακό αλλά και σε Εθνικό και Κοινοτικό επίπεδο, με αυξανόμενες περιβαλλοντικές πιέσεις, πληθυσμιακή αύξηση και συγκέντρωση, με άμεση ανάγκη ελέγχου του είδους της ανάπτυξής τους.

Στο σύνολό της, η Περιφέρεια είναι ελλειμματική σε συγκεκριμένους τομείς, που αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες όχι μόνο της ανάπτυξης αλλά και της επιβίωσης ορισμένων περιοχών της.

Όσον αφορά τη θέση της στον ευρωπαϊκό χώρο, η Περιφέρεια περιλαμβάνει το ανατολικότερο σημείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελεί κομβικό σημείο στις θαλάσσιες και εναέριες μεταφορές και βρίσκεται σε κρίσιμη από γεωπολιτικής άποψης περιοχή. Εντός του χώρου ARCHI-MED² το Νότιο Αιγαίο χαρακτηρίζεται ως ιδιόμορφη νησιωτική περιφέρεια, σε «περιφερειακή» θέση, με ανοικτές προοπτικές συνεργασιών και δικτυώσεων, ευρισκόμενη σε μέσο οικονομικό επίπεδο, με καλές επιδόσεις στον τομέα της ανεργίας, σημαντικές πιέσεις στις χρήσεις γης, σημαντικό φυσικό περιβάλλον, υψηλότατο δείκτη απειλής από φυσικές καταστροφές, αυξημένο κίνδυνο λειψυδρίας και ξηρασίας, υψηλή πυκνότητα καταγεγραμμένων πολιτιστικών περιοχών και μνημείων και ιδιόμορφο πολιτιστικό / δομημένο περιβάλλον / τοπίο. Χαρακτηρίζεται, τέλος, ως «τουριστική» περιφέρεια. (Κεφ. Α.0.).

Ιδωμένη στο σύνολό της, η Περιφέρεια είναι ο σημαντικότερος προορισμός ελλήνων και ξένων τουριστών στη χώρα, αφού διαθέτει φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους χαρακτηριζόμενους από μεγάλο αριθμό και ποικιλία, καθώς και πολυάριθμα και σημαντικά σημεία έλξης. Πάντως παρατηρούνται σημαντικές ελλείψεις στη διατήρηση και ανάδειξη των πόρων, με αποτέλεσμα να υφίστανται ανεξέλεγκτη χρήση και σημαντικές πιέσεις. Οι υποδομές που εξυπηρετούν την πρόσβαση είναι γενικά ικανοποιητικές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν εντοπίζονται σοβαρά προβλήματα και ελλείψεις. (Κεφ. Α.1.).

---

² ΥΠΕΧΩΔΕ – Υπουργείο Δημοσίων Έργων Ιταλίας (Περιφέρεια Basilicata) – Κύπρος – Μάλτα, ENVIPLAN – EDP S.A. κ.ά., (2001), Πιλοτική Δράση ARCHI-MED – Υποδράση 2.2., Η ανάδειξη του περιβάλλοντος ως παράγων ανάπτυξης στο μεσογειακό χώρο, Αθήνα.

Η κατανομή των χρήσεων γης διαφέρει σημαντικά από αυτήν των υπόλοιπων περιοχών της χώρας, ως προς το ότι περισσότερη από τη μισή έκταση της Περιφέρειας χρησιμοποιείται για κτηνοτροφικούς σκοπούς, ενώ η καλλιεργούμενη γη εγκαταλείπεται σταδιακά. Οι δασικές εκτάσεις είναι ιδιαίτερα περιορισμένες. Οι οικισμοί παρουσιάζουν κυρίως γραμμική ανάπτυξη κατά μήκος της παράκτιας ζώνης εξυπηρετώντας τις ανάγκες στέγασης των κατοίκων και την τουριστική ζήτηση.

Ο αριθμός και η έκταση των περιοχών με καθεστώς χρήσεων γης είναι περιορισμένος. Οι μέχρι τώρα ενέργειες για την προστασία των πολλών σημαντικών και σπάνιων οικοσυστημάτων υπολείπονται σημαντικά των αναγκαίων. Μεγάλος είναι ο αριθμός των κηρυγμένων αρχαιολογικών χώρων. (Κεφ. Α.1).

Η γενική εικόνα που παρουσιάζει η Περιφέρεια Ν. Αιγαίου ως τουριστικά αναπτυγμένη περιοχή υποκρύπτει έντονες χωρικές και ποιοτικές διαφοροποιήσεις. Ο σημαντικός όγκος της τουριστικής κίνησης με βάση τα απόλυτα μεγέθη, συγκεντρώνεται σε μικρό αριθμό νησιών. Στην περιοχή συνυπαρχουν μικρές και μεγάλες μονάδες καθώς και ενοικιαζόμενα δωμάτια, που λειτουργούν υπό τελείως διαφορετικές συνθήκες και των οποίων η διασπορά στο χώρο δεν είναι ομοιόμορφη. Σε ό,τι αφορά το προσφερόμενο προϊόν, κυριαρχεί ο τουρισμός παραλίας. Η έλλειψη διαφοροποίησης περιορίζει τη δυνατότητα ευελιξίας αναφορικά με τα επίπεδα των ζητούμενων τιμών, ενώ η ύπαρξη μεγάλης προσφοράς πιέζει ακόμη περισσότερο τις τιμές προς τα κάτω.

Οργανωμένο τουρισμό δέχονται κύρια οι προορισμοί, στους οποίους υπάρχει η δυνατότητα προσγείωσης πτήσεων charter, ενώ ένα μέρος διακινείται με πλοίο. Στα λίγα νησιά που δέχονται πτήσεις charter, καταλήγει ένα μεγάλο κομμάτι του τουριστικού ρεύματος. Πρόκειται για τα νησιά, στα οποία συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο κομμάτι του βιομηχανικού τουρισμού. Τα νησιά αυτά παρουσιάζουν τους υψηλότερους δείκτες τουριστικής πίεσης, κάποιες ζώνες τους δε έχουν χαρακτηριστεί ως κορεσμένες περιοχές ή περιοχές ελέγχου τουριστικής ανάπτυξης και μπορούν να θεωρηθούν ως ώριμες τουριστικά περιοχές, στις οποίες πρέπει να υπάρξουν μέτρα για την ανάσχεση της επέκτασης της προσφοράς, βελτίωσης της ποιότητας του προσφερόμενου προϊόντος και την ανάπτυξη νέων και ειδικών μορφών τουρισμού. Από τα υπόλοιπα νησιά, κάποια παρουσιάζουν σχετικά σημαντική τουριστική πίεση και

τάσεις αύξησης της κίνησης και κάποια άλλα δεν παρουσιάζουν τάσεις αύξησης της κίνησης και διαθέτουν σχετικά περιορισμένο και σταθερό αριθμό τουριστικών κλινών.

Στο Νότιο Αιγαίο δεν υπάρχουν αναξιοποίητες περιοχές με την έννοια των περιοχών χωρίς καταλύματα. Αντίθετα υπάρχουν πολλοί αναξιοποίητοι πόροι, που θα επέτρεπαν τη διαφοροποίηση και τον εμπλουτισμό του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος, που τώρα περιορίζεται στο τρίπτυχο κατάλυμα – εστίαση – αναψυχή. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να εξασφαλισθεί υψηλότερη ημερήσια τουριστική δαπάνη ανά επισκέπτη και υψηλότερη προστιθέμενη αξία ανά προσφερόμενο προϊόν ή υπηρεσία. (Κεφ. Α.2.).

Εντός του πλαισίου του νόμου 2601 /98, στην Περιφέρεια καθορίζονται περιοχές ενισχύσεων Γ΄ και Δ΄.

Είναι γνωστή η εξαιρετική δυσκολία καταγραφής και μέτρησης των δεδομένων του τουριστικού δυναμικού στον ελληνικό χώρο. Η ομάδα μελέτης έχει επιλέξει να αναφέρεται αποκλειστικά σε επίσημα διαθέσιμα στοιχεία (ΕΟΤ, ΕΣΥΕ), από τα οποία δίδεται μία -ούτως ή άλλως περιορισμένης αξίας και αντιπροσωπευτικότητας- εικόνα μέσω του δείκτη “αριθμός κλινών / κάτοικο”. Επίσης, από αυξημένο βαθμό ανασφάλειας χαρακτηρίζονται τα χρησιμοποιούμενα στοιχεία σχετικά με τις προσauξήσεις του μόνιμου πληθυσμού κατά την τουριστική περίοδο και την εξ αυτής προκύπτουσα πίεση.

Τα τουριστικά πρότυπα κατατάσσονται σε τρεις μεγάλες ομάδες, με βάση κοινά χαρακτηριστικά τους. Αυτές είναι:

1. Ομάδα προτύπων μαζικού τουρισμού.
  - 1.1. Βιομηχανοποιημένο πρότυπο μαζικού οργανωμένου τουρισμού σε ξενοδοχεία.
  - 1.2. Αυτόνομο ή μικτό πρότυπο μαζικού οργανωμένου τουρισμού σε ξενοδοχεία.
  - 1.3. Πρότυπο οργανωμένου ή αυτόνομου μαζικού τουρισμού σε συμπληρωματικά βοηθητικά καταλύματα (στην πλειοψηφία τους ενοικιαζόμενα δωμάτια και διαμερίσματα).

2. Ομάδα προτύπων ειδικών, νέων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
  - 2.1. Πρότυπο τουρισμού της ομάδας κινήτρων «ύπαιθρος – παράδοση – περιβάλλον».
  - 2.2. Πρότυπο τουρισμού της ομάδας κινήτρων «πολιτισμός – εκπαίδευση – επιστήμη».
  - 2.3. Πρότυπο τουρισμού της ομάδας κινήτρων «αθλητισμός – φυσική ζωή – υγεία».
  - 2.4. Πρότυπο τουρισμού της ομάδας κινήτρων «επαγγελματικά ταξίδια – συνέδρια – incentives – εκθέσεις».
3. Ομάδα προτύπων με ειδικά χαρακτηριστικά.
  - 3.1. Πρότυπο αυτόνομου νεανικού περιηγητικού τουρισμού.
  - 3.2. Πρότυπο τουρισμού ταξιδιών μικρής διάρκειας εκτός καλοκαιρινής περιόδου.
  - 3.3. Πρότυπο τουρισμού παραθεριστικής κατοικίας.
  - 3.4. Πρότυπο τουρισμού με διαμονή σε κάμπινγκ ή στο ύπαιθρο.

Στην Περιφέρεια δεν αναπτύχθηκε αποκλειστικά ένα πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης, αλλά όλα τα προαναφερθέντα, σε διαφορετική έκταση ανάλογα με το νησί ή την ομάδα νησιών.

Όσον αφορά στους περιορισμούς της ανάπτυξης στην Περιφέρεια, αναφέρονται:

1. Ο νησιωτικός χαρακτήρας και η μεγάλη έκταση των διοικητικών ορίων της σε συνδυασμό με την έντονη εποχικότητα της τουριστικής δραστηριότητας.
2. Η πολυδιάσπαση του χώρου.
3. Η γεωγραφική θέση της Περιφέρειας ως προς τον εθνικό αλλά και τον ευρωπαϊκό χώρο.
4. Η υπερσυγκέντρωση τουρισμού σε ορισμένα νησιά.
5. Οι περιορισμένες δυνατότητες του πρωτογενούς και δευτερογενούς τομέα.
6. Το μικρό μέγεθος των πόρων και οι οργανωτικές ανεπάρκειες των αναπτυξιακών φορέων.
7. Οι έντονες ενδοπεριφερειακές ανισότητες και η ανισοκατανομή φυσικών και ανθρώπινων πόρων.

8. Η σχετική ανεπάρκεια και ελλειμματικότητα σε υδατικούς πόρους και ενέργεια.
9. Οι δυσκολίες στη θωράκιση του χώρου από φυσικούς και ανθρωπογενείς κινδύνους.
10. Η ανεπάρκεια των τεχνικών και κοινωνικών υποδομών.
11. Η περιορισμένη μεταποιητική βιομηχανία και το μικρό μέγεθος της τοπικής αγοράς.
12. Η αδυναμία εκμετάλλευσης των οικονομιών κλίμακας στην υλοποίηση έργων υποδομής, επενδύσεων κ.λπ.
13. Η έλλειψη πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού.
14. Η επιβάρυνση και σταδιακή υποβάθμιση του περιβάλλοντος και του τοπίου.

Στην προσπάθεια εφαρμογής των αρχών της αειφορίας στον τομέα του τουρισμού, κρίσιμη θέση κατέχει η πολυσύνθετη έννοια της διαχείρισης της φέρουσας ικανότητας. Στην φ.ι. έχουν δοθεί διάφοροι ορισμοί, από επιστήμονες προερχόμενους από διαφορετικούς χώρους. Μία μερίδα της θεωρίας έχει την άποψη ότι η φ.ι. είναι μία στατική ή απόλυτη έννοια, τη στιγμή που μία άλλη μερίδα θεωρεί ότι πρόκειται για μία ρευστή και δυναμική έννοια, τα στοιχεία και χαρακτηριστικά της οποίας μεταβάλλονται με το χρόνο. Πολλοί θεωρούν πάντως ότι απαιτείται πλέον η συνδυασμένη ερευνητική προσπάθεια από μια ποικιλία επιστημονικών χώρων, καθώς το δυναμικό και πολύπλοκο φαινόμενο του τουρισμού απαιτεί ολοκληρωμένη προσέγγιση. Έχουν προταθεί και χρησιμοποιηθεί ποικίλες μέθοδοι για τον υπολογισμό, τον επηρεασμό και τη διατύπωση συγκεκριμένων μεγεθών και δεικτών φ.ι. σε διάφορες τουριστικές περιοχές, με διάφορους βαθμούς πληρότητας και επιτυχίας.

Για την εξυπηρέτηση των σκοπών της παρούσας μελέτης, η φ.ι. θα μπορούσε να ορισθεί ως η συνιστώσα των αλληλεπιδράσεων και αλληλεξαρτήσεων του περιβαλλοντικού, κοινωνικού και οικονομικού χώρου, και προσδιορίζεται από το βέλτιστο επίπεδο των συνιστωσών της. Οι επιλογές για τον αιγαιοπελαγίτικο χώρο, σε βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, εστιάζουν σε τρεις ομάδες σχετικών δεικτών, άμεσα συνδεδεμένες με την περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική χωρητικότητα. Εκτιμάται ότι στο άμεσο μέλλον, η εκτίμηση της φ.ι. μπορεί να βασισθεί στο ακόλουθο πλέγμα δεικτών:

1. Περιβαλλοντικοί δείκτες (διαθέσιμος φυσικός υποδοχέας και χωρητικότητα ακτών).
2. Κοινωνικο-οικονομικοί δείκτες (ποσοστό των ασφαλώς διατιθέμενων στερεών αποβλήτων, ποιότητα διατιθέμενων σε φυσικούς αποδέκτες υγρών αποβλήτων, ενεργειακή επάρκεια, επάρκεια υδατικών πόρων, πληθυσμιακή σχέση μονίμων κατοίκων – επισκεπτών, μέσος όρος πληρότητας την τελευταία δεκαετία, μέσος ρυθμός μείωσης εσόδων ανά κλίνη σε διάστημα δεκαετίας, επάρκεια υγειονομικής περίθαλψης).

Για τις ανάγκες των επιλογών της τουριστικής ανάπτυξης, επιλέγονται μία σειρά από κριτήρια:

- η έκταση
- ο μόνιμος πληθυσμός
- ο εποχιακός πληθυσμός
- το είδος της τουριστικής ανάπτυξης, προσδιοριζόμενο από τον αριθμό κατά κατηγορία καταλυμάτων, το πλήθος και εύρος των προσφερόμενων υπηρεσιών / εξυπηρετήσεων
- η αναλογία ημεδαπών / αλλοδαπών τουριστών
- οι επιρροές που δέχεται το νησί από την παρουσία διοίκησης υπερτοπικού επιπέδου και το ρόλο του ως κέντρο παραθερισμού, κατά κύριο λόγο, των κατοίκων της μητροπολιτικής περιφέρειας της Αττικής
- ο υψηλός βαθμός εξάρτησης από μεγαλύτερο κέντρο σε παρακείμενο νησί (πολυσχιδής δορυφορική σχέση).

Στη βάση αυτών των κριτηρίων εξειδικεύονται και αναλύονται ακόμη περισσότερο οι προαναφερθείσες 3 ομάδες νησιών και αναδεικνύονται οι έξι κατωτέρω Ομάδες Νησιών:

1. Ομάδα Ι: Περιλαμβάνει αποκλειστικά τη Ρόδο, δεδομένων των σημαντικών αποκλίσεων που αφορούν τα κριτήρια της έκτασης, του πληθυσμού, του είδους των τουριστικών μονάδων (μέγεθος και εύρος εξυπηρετήσεων).
2. Ομάδα ΙΙ: Νησιά με κύριο χαρακτηριστικό το δυναμισμό τους στον τουρισμό, με υψηλό αριθμό επισκεπτών αλλά όχι απαραίτητα

παρεμφερές πληθυσμιακό μέγεθος και εμφάνιση έντονων στοιχείων κορεσμού.

3. Ομάδα III: Κοινό χαρακτηριστικό όλων των νησιών αποτελεί η έντονη πίεση για παραθεριστική κατοικία (εξυπηρέτηση μητροπολιτικής Περιφέρειας Αττικής) και εσωτερικό τουρισμό. Κατά τα λοιπά η Σύρος διαφοροποιείται λόγω του ρόλου της ως διοικητικού κέντρου της Περιφέρειας και των χαρακτηριστικών αστικής ανάπτυξης, τα οποία αντανakλώνται στον πληθυσμιακό της μέγεθος.
4. Ομάδα IV: Νησιά τα οποία χαρακτηρίζονται από δυναμική στον πληθυσμό, περιβαλλοντικές πιέσεις, ελλείψεις σε βασικούς πόρους (π.χ. υδατικούς) και πολύμορφη τουριστική ανάπτυξη σε ό,τι αφορά το είδος των καταλυμάτων (τάξη, κατηγορία, επίσημες- παράνομες κλίνες). Επίσης, εντοπίζονται δυνατότητες ελέγχου του προσανατολισμού της τουριστικής δραστηριότητας.
5. Ομάδα V: Στην ομάδα αυτή εντάσσονται νησιά με μικρότερο εδαφικό και πληθυσμιακό μέγεθος, τα οποία μέχρι πρόσφατα εξασφάλιζαν σχετικά υψηλό βαθμό αυτάρκειας βασιζόμενης στην αγροτική οικονομία. Το δεύτερο χαρακτηριστικό τους σταδιακά ανατρέπεται ενώ αυξάνεται η ζήτηση για μικρές τουριστικές μονάδες και ενοικιαζόμενα δωμάτια. Στο σύνολό τους παρουσιάζουν αυξημένες ανάγκες συμπλήρωσης / βελτίωσης των τεχνικών και κοινωνικών υποδομών, με έμφαση σ' αυτές που σχετίζονται με την προσπελασιμότητα.
6. Ομάδα VI: Περιλαμβάνει νησιά με ισχυρές σχέσεις με παρακείμενα δυναμικότερα ή ιδιαίτερα ανεπτυγμένα νησιά. Παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις, η τουριστική τους ανάπτυξη είναι άμεσα συσχετισμένη με την εκτόνωση σημαντικών οικιστικών κέντρων ή/και την «υπερχείλιση» του ρεύματος που προσελκύουν καθιερωμένοι τουριστικοί προορισμοί.

Η θεώρηση των εναλλακτικών επιλογών βασίζεται στη διαφοροποίηση της έντασης και του εύρους των μορφών τουρισμού.

Σε ό,τι αφορά τους δείκτες προσδιορισμού της χωρητικότητας, διαφοροποιούνται ανάλογα με την Ομάδα Νησιού μόνο ως προς τις τιμές που λαμβάνουν. Κατά περίπτωση μπορούν να χρησιμοποιηθούν ειδικοί συντελεστές βαρύτητας.

Άλλες βασικές παράμετροι, οι οποίες επηρεάζουν το είδος των παρεμβάσεων, σχετίζονται με τους διαθέσιμους χρηματοδοτικούς πόρους, τις δυνατότητες του ενδογενούς ανθρωποδυναμικού (από την άποψη των δεξιοτήτων) και το χρόνο απόδοσης των επιλογών. (Κεφ. Α.3.).

Οι ευρύτερες επιπτώσεις του τουρισμού εξετάζονται στις εξής περιοχές:

1. Φυσικό περιβάλλον και τοπίο. Συνοψίζονται οι κυριότεροι κίνδυνοι υποβάθμισης των αξιόλογων οικοσυστημάτων, δηλαδή (α) η υπέρμετρη και κυρίως ανεξέλεγκτη ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων με συνέπεια την άσκηση πιέσεων σχετιζόμενων με την υπερκατανάλωση υδατικών πόρων, τη δημιουργία αποβλήτων και τη διάχυση των πηγών ρύπανσης, την εισβολή μεγάλου αριθμού επισκεπτών σε ευαίσθητα οικοσυστήματα, την κατασκευή τουριστικών ανωδομών και υποδομών βάσει ελλιπούς σχεδιασμού, (β) η γραμμική επέκταση των οικισμών κατά μήκος της παράκτιας ζώνης, (γ) η πρόκληση πυρκαγιών και (δ) η διάβρωση των ακτών. Παρουσιάζονται επίσης εν συντομία οι κυριότεροι κίνδυνοι υποβάθμισης του τοπίου, που είναι (α) η κατασκευή τουριστικών ανωδομών και υποδομών—αλλά όχι μόνο— κατά μήκος της παράκτιας ζώνης, (β) η ευρύτατη αξιοποίηση των όρων της εκτός σχεδίου δόμησης, (γ) η επέκταση των οικιστικών κέντρων, (δ) η πρόκληση πυρκαγιών και (ε) η ανεξέλεγκτη διάθεση στερεών απορριμμάτων.
2. Οικονομία. Εκτιμάται η συμβολή του τουρισμού (α) στο Α.Ε.Π. και (β) στην απασχόληση. Συσχετίζεται ο τουρισμός με άλλους τομείς και κλάδους παραγωγής (μεταφορές, λιανικό εμπόριο, μεταποίηση, πολιτιστική παραγωγή).

Στη συνέχεια επισημαίνεται η πολιτιστική διάσταση του τουρισμού, σχολιάζονται οι μηχανισμοί αφομοίωσης και απόρριψης, εκτιμάται ο βαθμός κοινωνικής αποδοχής του τουριστικού φαινομένου από τις τοπικές κοινωνίες.

Η ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών στον τουριστικό τομέα είναι χαμηλή και συνδέεται με το χαμηλό ποσοστό εξειδικευμένου και καταρτισμένου εργατικού δυναμικού. Είναι δεδομένες οι αυξημένες ανάγκες για εξειδικευμένο και καταρτισμένο εργατικό δυναμικό, τη στιγμή που ένα μεγάλο ποσοστό του αποτελείται από ανειδίκευτο προσωπικό. Το σύστημα τουριστικής εκπαίδευσης πρέπει να βελτιωθεί, ώστε να καταστεί δυνατή η ποιοτική αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στον τουριστικό τομέα. (Κεφ. Α.4.).

Σε αναφορά με τις τρεις βασικές ομάδες νησιών επιχειρείται η ανάλυση πλεονεκτημάτων – μειονεκτημάτων – ευκαιριών – κινδύνων της τουριστικής ανάπτυξης (S.W.O.T. analysis). Με βάση τους τέσσερις άξονες της ανάλυσης αυτής, εξετάζονται τα εξής ζητήματα, όπως διαμορφώνονται από την κατάσταση του τουρισμού στην Περιφέρεια:

1. Οι τουριστικές υποδομές και υπηρεσίες.
2. Το φυσικό περιβάλλον.
3. Το δομημένο περιβάλλον.
4. Το ανθρώπινο δυναμικό.
5. Η διαφήμιση και η προβολή.
6. Η σύνθεση του τουριστικού προϊόντος.
7. Η τουριστική ζήτηση.
8. Ο κύκλος ζωής του τουριστικού προϊόντος.
9. Οικονομικές εισροές και εκροές.

Η ανάλυση πραγματοποιείται υπό τη μορφή πινάκων και επεξηγηματικών κειμένων. (Κεφ. Α.5).

Οι κυριότεροι φορείς και επιχειρήσεις τουριστικής ανάπτυξης και προβολής της Περιφέρειας Ν. Αιγαίου είναι οι εξής:

1. Νομαρχιακές Επιτροπές Τουριστικής Προβολής.
2. Αναπτυξιακές Εταιρείες Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού.
3. Επαγγελματικοί Φορείς (ενώσεις ξενοδόχων ή ιδιοκτητών ενοικιαζομένων δωματίων).
4. Οι tour operators και τα τουριστικά πρακτορεία.
5. Ξενοδοχεία.
6. Εταιρείες στο Internet.
7. Διαφημιστική εκστρατεία του Ε.Ο.Τ.

Ο τομέας των συνεργασιών μεταξύ μικρών και μεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων μπορεί να αναπτυχθεί περισσότερο και να προσφέρει σημαντικές καινοτομίες στην προσπάθεια για τουριστική ανάπτυξη. Καινοτομικά τουριστικά προϊόντα μπορεί επίσης να δημιουργήσει η χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του διαδικτύου.

Αξιόλογος είναι ο ρόλος του κοινωνικού τουρισμού για την ενίσχυση της εσωτερικής μετακίνησης για λόγους αναψυχής. (Κεφ. Α.6).

Όσον αφορά στην ανάλυση της δυνητικής ζήτησης, διερευνώνται αφενός τα διαμορφωμένα χαρακτηριστικά της ζήτησης και αφετέρου οι τάσεις που ενισχύουν τη μεσοπρόθεσμη αύξηση της ζήτησης από συγκεκριμένες ομάδες -στόχους.

Τα βασικά χαρακτηριστικά της διαμορφωμένης ζήτησης είναι τα ακόλουθα:

1. Η περιοχή αποτελεί προορισμό με σταθερή και ποιοτική ζήτηση.
2. Η ζήτηση της περιοχής σχετίζεται με ορισμένα από τα βασικότερα κίνητρα του σύγχρονου τουρισμού.
3. Οι πόλοι που συνθέτουν το σημερινό προφίλ της ζήτησης, χαρακτηρίζονται από δυναμισμό αλλά και τάσεις κορεσμού, σε ορισμένες περιπτώσεις, ώστε να επιβάλλεται ο επαναπροσδιορισμός των βασικών προτεραιοτήτων στην ανάπτυξη του τουριστικού προϊόντος της περιοχής.

Για το σχολιασμό των τάσεων της τουριστικής ζήτησης στην περιοχή, διερευνώνται οι πηγές προέλευσης της δυνητικής ζήτησης για τα επόμενα 15 χρόνια, που είναι κυρίως:

1. Η μεγαλύτερη και πιο εξειδικευμένη ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
2. Η αύξηση της ζήτησης από εθνικότητες με μικρή παρουσία στην περιοχή.
3. Η ζήτηση από ημεδαπό τουρισμό.
4. Η αύξηση της ζήτησης για παραθεριστικές κατοικίες.
5. Η αύξηση και η ποιοτική αναβάθμιση της ζήτησης από τις ευρωπαϊκές αγορές. (Κεφ. Α.7.).

Β΄ ΦΑΣΗ

Για τον καθορισμό της στρατηγικής για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου η μελέτη διαπραγματεύεται δύο σενάρια, το σενάριο των τάσεων και το σενάριο «αιιφορικής» ανάπτυξης του τουρισμού.

Στο σενάριο των τάσεων εξετάζονται οι επιπτώσεις της συνέχισης της «ως έχει» τουριστικής ανάπτυξης στις υποδομές, το περιβάλλον και τους πόρους της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου.

Όσον αφορά στις υποδομές, εξετάζονται οι επιπτώσεις στις εξής κατηγορίες: Οδικό δίκτυο, εμπορικό λιμάνι, τουριστικό λιμάνι, αεροδρόμιο – ελικοδρόμιο, υποδομές φιλοξενίας, εστίασης, υγείας, πολιτισμού, υποδομές ύδρευσης, ενέργειας, τηλεπικοινωνιών, αποχέτευσης και επεξεργασίας λυμάτων, διαχείρισης απορριμμάτων και υποδομές από τις οποίες εξαρτάται η παροχή τουριστικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας.

Όσον αφορά στο περιβάλλον και τους πόρους, εξετάζονται οι επιπτώσεις υλοποίησης του σεναρίου στη γεωργική γη, τους διαθέσιμους υδατικούς πόρους, τη γεωμορφολογία, το ανάγλυφο και το τοπίο, τις δασικές εκτάσεις, την αρχιτεκτονική κληρονομιά και τη φυσιογνωμία των οικισμών, τον τοπικό πολιτισμό / κουλτούρα, τη βιοποικιλότητα και το συνολικό τοπικό οικονομικό όφελος.

Η εξέταση και αξιολόγηση των επιπτώσεων που αναμένονται στις παραπάνω κατηγορίες εξαιτίας της συνέχισης της «ως έχει» τουριστικής ανάπτυξης, γίνεται για καθεμία από τις έξι προεκτεθείσες κατηγορίες νησιών, ως προς δε το χρονικό ορίζοντα, σε μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη βάση.

Όσον αφορά στο σενάριο της αιιφορικής τουριστικής ανάπτυξης, παρουσιάζονται κατ' αρχήν τα βασικά χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτει και οι κατευθύνσεις προς τις οποίες πρέπει να κινείται, στους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας και του περιβάλλοντος.

Το σενάριο της αειφορικής τουριστικής ανάπτυξης επιλέγεται και προτείνεται από την ομάδα μελέτης. Για την υλοποίησή του καταστρώνονται «κύριες κατευθύνσεις» πολιτικής για καθεμία από τις έξι ομάδες νησιών. Ακολουθεί ο προσδιορισμός των στόχων, που πρέπει να υλοποιηθούν κατά προτεραιότητα στο πλαίσιο της στρατηγικής για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της Περιφέρειας. (Κεφ. Β.1).

Στη συνέχεια προσδιορίζονται οι προτεραιότητες και οι άξονες παρέμβασης των δημόσιων φορέων. Παρουσιάζονται αναλυτικά οι προτεραιότητες και οι άξονες παρέμβασης της τουριστικής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο αλλά και οι προτεραιότητες και οι άξονες παρέμβασης των λοιπών πολιτικών που υλοποιούνται κατά την περίοδο 2000 – 2006 από τους δημόσιους φορείς σε εθνικό, περιφερειακό, νομαρχιακό και δημοτικό επίπεδο (πολιτικές για την ανταγωνιστικότητα, τις μεταφορές, το περιβάλλον, την αγροτική ανάπτυξη και ανασυγκρότηση της υπαίθρου, την αλιεία, τον πολιτισμό, την υγεία και πρόνοια, την απασχόληση και επαγγελματική κατάρτιση, την εκπαίδευση και αρχική επαγγελματική κατάρτιση, την πληροφορία, η πολιτική της Περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου κ.α.) (Κεφ. Β.2).

Ακολουθεί η πρόταση για τους άξονες και τις μορφές κινητοποίησης των φορέων του ιδιωτικού τομέα και των αναγκαίων κοινών δράσεων των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και παρατίθενται σχετικά παραδείγματα. (Κεφ. Β.3).

Στο τελευταίο κεφάλαιο καταστρώνεται το απαιτούμενο πρόγραμμα δράσης. Προτείνονται κατ' αρχήν μία σειρά από μελέτες που κρίνονται ως απαραίτητες για την εφαρμογή του σχεδίου. Οι μελέτες που ενδεικτικά περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα δράσης για την εφαρμογή του Χωροταξικού Σχεδίου της Περιφέρειας, μπορούν να αποτελέσουν υπόβαθρο άμεσα ή έμμεσα συσχετιζόμενο με το επιθυμητό μοντέλο ανάπτυξης του τουρισμού. Με στόχο την εφαρμογή κατευθύνσεων αειφορικής ανάπτυξης του τουρισμού, θεωρείται αρχικά κρίσιμη η έρευνα βασικών συνιστωσών του σταδίου και προτύπου ανάπτυξης που έχει ακολουθηθεί / διαμορφωθεί έως σήμερα , δηλαδή η αποτίμηση της υφιστάμενης κατάστασης. Στη συνέχεια καταγράφεται, ανά ομάδα νησιών, η τυπολογία των μελετών που απαιτούνται στο πλαίσιο της εφαρμογής του σεναρίου αειφορικής προσέγγισης.

Ακολούθως επιχειρείται η συσχέτιση των προγραμματισμένων αξόνων παρέμβασης με το επιθυμητό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης στην Περιφέρεια. Παρουσιάζονται επίσης τα ενταγμένα έως σήμερα έργα του ΠΕΠ 2000 – 2006 και τα ενταγμένα στα τομεακά προγράμματα που αφορούν στην Περιφέρεια.

Στο πλαίσιο των προγραμμάτων που μπορούν να συμβάλλουν χρηματοδοτικά στην υλοποίηση του σχεδίου δράσης, μπορούν να ενταχθούν οι ακόλουθες ενέργειες:

- Εκπόνηση διαγνωστικής μελέτης προορισμών.
- Ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων βασισμένων σε θεματικές ενότητες.
- Υποστήριξη των επιχειρηματιών στην υιοθέτηση και εφαρμογή των νέων τουριστικών προϊόντων.
- Υποστήριξη των επιχειρήσεων στην αναβάθμιση της ποιότητας παραγόμενων υπηρεσιών και προϊόντων.

Ειδικά όσον αφορά στο σκέλος των ενεργειών κατάρτισης και επιμόρφωσης, αναφέρονται θεματικές ενότητες που μπορούν να προσφερθούν και να επιλεγούν αναλόγως του καταρτιζόμενου κοινού (ανάπτυξη επιχειρηματικότητας, διαχείριση τουριστικών μονάδων, περιβάλλον και τουριστικές επιχειρήσεις, η Κοινωνία της Πληροφορίας και η τουριστική επιχείρηση).

Με βάση τη μέχρι σήμερα πρακτική και τα αποτελέσματα στο χώρο της σύναψης συμβάσεων και της ίδρυσης και λειτουργίας φορέων, προτείνονται τα εξής:

- Η προώθηση θεσμικών παρεμβάσεων με στόχο την καλύτερη οργάνωση του σχεδιασμού και υλοποίησης στρατηγικών τουρισμού.
- Η ανάπτυξη εργαλείων (δομών) στήριξης.

Σχετικά με την απαραίτητη στρατηγική μάρκετινγκ και επικοινωνίας, αναλύεται κατ' αρχήν η ιδιαίτερη σημασία του σχεδίου μάρκετινγκ μιας τουριστικής περιοχής και παρουσιάζονται οι παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην ανάδειξή της (τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου τουρίστα –καταναλωτή, η διεθνοποιημένη διάσταση του τουριστικού ταξιδιού ως καταναλωτικού προϊόντος, τα χαρακτηριστικά περιοχών και οι τύποι μάρκετινγκ, η ανάγκη διασύνδεσης του μάρκετινγκ με την ανάπτυξη

και το μάνατζμεντ, η τουριστική περιοχή ως πολυσύνθετο «τουριστικό προϊόν»).

Στη συνέχεια εξετάζονται τα κύρια τμήματα και οι ενότητες που συγκροτούν ένα πρόγραμμα μάρκετινγκ, που είναι τα εξής:

I. Οργάνωση και σχεδιασμός προγράμματος μάρκετινγκ.

- Θεσμικό πλαίσιο.
- Σχεδιασμός.
- Οργάνωση και ανατροφοδότηση.
- Υποστήριξη.
- Έλεγχος.

II. Διερεύνηση τουριστικών πόρων και συγκρότηση τουριστικού προϊόντος.

- Ανάλυση: τουριστικοί πόροι.
- Σύνθεση: τουριστικό προϊόν.
- Στρατηγικός σχεδιασμός.
- Πελάτες.
- Αγορές.
- Ανταγωνισμός.
- Τιμές.

III. Μέσα της προβολής, προώθησης και πώλησης του προϊόντος.

- Διαφήμιση.
- Δημόσιες σχέσεις.
- Εκθέσεις.
- Άμεσες πωλήσεις.
- Internet.

Ακολουθεί η παρουσίαση και σύνδεση των χαρακτηριστικών προσφοράς και ζήτησης των έξι ομάδων νησιών με το πρόγραμμα μάρκετινγκ της Περιφέρειας.

Τέλος, παρουσιάζονται οι αναγκαίες θεσμικές ρυθμίσεις χωροταξικού, πολεοδομικού και περιβαλλοντικού περιεχομένου. (Κεφ. Β.4.).